

VLAAMSE GESCHILLENRAAD VOOR RADIO EN TELEVISIE,

5 MAART 2003

Inzake: Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding

Tegen: VMM

* * * * *

Procedure:

1. Met een ter post aangetekende brief van 6 februari 2003 heeft het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding (hierna: het Centrum), Wetstraat 155, 1040 Brussel, klacht ingediend tegen de NV VLAAMSE MEDIAMAATSCHAPPIJ (VMM), met maatschappelijke zetel Medialaan 1, 1800 Vilvoorde. De klacht heeft betrekking op een aantal radio-uitzendingen van de landelijke radio-omroep Q-Music, namelijk de "D&O-Ochtendshow" gepresenteerd door de heren Erwin D en Sven O, uitgezonden op 22 en 23 januari 2003 van 6 tot 9 u.
2. Bij brief van 19 februari 2003 heeft VMM gereageerd op voormelde klacht.
3. Met een ter post aangetekende brief van 24 februari 2003 werden de klagende partij en de verwerende partij uitgenodigd voor de hoorzitting van 5 maart 2003.
4. Op 5 maart 2003 heeft de Geschillenraad beide partijen in hun betoog en verweer gehoord, (...)

Feitelijke toedracht

5. De klacht van het Centrum is als volgt geformuleerd:

"In het programma van 22 januari wordt tijdens de drie uur lange uitzending op constante wijze vooruitgeblikt naar de halve finales van het Grand Slam tennistoernooi van de Australian Open, waarin de Belgische speelsters Justine Henin en Kim Clijsters het moeten opnemen tegen Venus en Serena Williams. De twee radio-presentatoren kiezen hierbij om de gezusters Williams in een scherp daglicht te stellen. Ze lijken het gemunt te hebben tegen deze twee Amerikaanse atleten met zwarte huidskleur. De Belgische atleten komen op de achtergrond te staan en aan de sfeer wordt gewerkt door een denigrerende woordenbrij aan het adres van de twee Williamsen. Zij worden vergeleken met mannen, robocops, bulldogs, boormachines, tanks ... en ook apen. De vergelijking met apen gebeurt reeds snel bij aanvang van de demoniserende campagne gevoerd door de betrokken presentatoren: de termen "apen", "lelijke apen" en bosaa..." (die dag nog met een zekere reserve uitgesproken: woord wordt niet volledig uitgesproken). De volgende dag zou het woord zonder schroom worden gelost. Over de negatieve gevoelens van de twee presentatoren ten aanzien van de tennisatleten Williams kan weinig twijfel bestaan: "Die Williamsen, ik heb het daar niet op. Ik heb het daar echt niet op", "Nee, ik kan er echt niet over zwijgen. Ik vind dat we een hype tegen de Williamsen moeten starten", "Die Williamsen, ik kan het daarvan krijgen van die Madammen. Dat is echt niet te doen. Ik ga mij daarover blijven opwinden vandaag", "Ik haat de Williamsen", enz.

... Op een gegeven ogenblik worden de luisteraars aangespoord om aan de tirade deel te nemen: "Als je iets negatiefs wil vertellen over de Williamsen. Laat het ons weten. We willen het graag horen". Deze oproep wordt door een drietal luisteraars beantwoord met eveneens scherpe uitspraken.

Doorheen het drie uur durend programma vormt die tirade tegen de Williams-zusjes de rode draad van de uitzending.

In de uitzending 's anderendaags (23 januari) wordt de wedstrijd van Kim Clijsters tegen Serena Williams nauw op de voet gevolgd. Ook hier vinden een aantal scherpe uitspraken plaats. Hierbij wordt opnieuw zuiver scheldjargon gebruikt aan het adres van de atlete: lelijk wijf, hulk, buitenaards wezen, ... Enkele ogenblikken na het einde van de wedstrijd, valt het woord "bosapen".

De feiten zoals hier uiteengezet noodzaken het CGKR om, in afwezigheid van tot nog toe enige distantiëring vanwege de directie van Q-Music ten aanzien van de bewuste uitspraken, een klacht voor de instantie die u voorziet aanhangig te maken.

Afgezien van de aard van de bewuste radioprogramma's waarover het Centrum geen standpunt dient in te nemen, geven sommige gebruikte bewoordingen ten aanzien van die Afro-Amerikaanse tennissterren aanleiding tot een probleem. Onafhankelijk van de bedoeling van de presentatoren, zijn sommige gebruikte termen racistisch geladen, met name "bosaap" en "(lelijke) aap". Het eerste woord komt niet terug in de Van Dale (zie bijlage 3). Nochtans gaat het hem, samen met het woord aap, om vormen van schuttingtaal voor mensen met een zwarte huidskleur. Getuige hiervan een uittreksel van een website van extreem-rechtse groeperingen waarin racistische varianten worden opgesomd voor "zwarten" (zie bijlage 4). In de rechtspraak waartoe de Wet van 1981 "tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden" aanleiding gegeven heeft, vindt men voorbeelden van dergelijke uitlatingen die gekwalificeerd worden als vormende een aanzet tot haat of discriminatie ten aanzien van personen omwille van hun (zogenaamd) ras, huidskleur of afkomst (zie bijlage 5). In deze beslissingen ging het hem o.a. om de woorden "die vijf bruine apen", "makak", "zwarte apen", "aap".

Gelet op racistische connotatie van sommige beledigende concepten, kan de heuse scheldtirade gevoerd tegen de zusjes Williams niet als zondermeer neutraal beschouwd worden. Men kan zich verdedigen achter ironie, maar niet ontkennen dat het opzet om hard te gaan supporteren, via een uit de hand gelopen scheldtirade, langzaam verworpen is tot wat op een zeker ogenblik een echte haatcampagne was, waarbij scheldwoorden met duidelijk racistische inslag een prominente rol speelden.

De huidskleur van de dames Williams heeft ongetwijfeld meegespeeld. Het is eerder ondenkbeeldig te stellen dat, mochten Kim Clijsters en Justine Henin tegen Davenport en Capriati gespeeld hebben, dat dergelijke grove, laat staan racistisch geconnoteerde, woorden zouden gehanteerd zijn.

Derhalve verzoekt het CGKR u zich nauwgezet neer te buigen over de betrokken uitzendingen en ze te analyseren in het licht van artikel 78, §2 van de gecoördineerde decreten betreffende de radio-omroep en televisie van 25/01/1995 dat voorschrijft dat de programma's van de omroepen niet mogen aansporen tot haat op grond van ras, geslacht, godsdienst of nationaliteit.

Door op antenne tijdens een uitzending die het midden houdt tussen verslaggeving en entertainment, bij herhaling, dergelijke denigrerende en racistisch geconnoteerde termen te hebben gebruikt, tegen de Williamsatleten, waarbij de luisteraars ook aangepord werden hieraan deel te nemen, werd alleszins een haatboodschap uitgebracht tegen de zusjes Williams op grond van hun "zogenaamd" ras en niet ondenkbeeldig in het algemeen ten aanzien van mensen met de zwarte huidskleur. Getuige hiervan onder andere de gewone klacht ingediend door de heer PVD bij het parket, alsmede lezersbrieven in kranten van Afrikaanse burgers van dit land (zie bijlage 6). De uitspraken werden trouwens niet alleen door "kleurlingen" als kwetsend ervaren, doch ook door "blanke mensen"...

Wat de CGKR bijzonder jammer vindt, is de reactie van de betrokken presentatoren alsmede die van de directie van Q-Music.

Wat de directie betreft, is er geen enkele reactie van afstand en afkeuring geweest ten aanzien van de bewuste uitspraken. Het contrast is vrij groot met de reactie die de directie van de Franstalige radio Contact had toen één van haar presentatoren Venus Williams vergeleek met een aap tijdens de finale van Wimbledon tussen Henin en V. Williams op 8 juli 2001. Zonder mij uit te spreken over de opportuniteit van het ontslag wegens grove fout die toen de presentator te beurt viel, heeft de directie van de bewuste zender officieel en openlijk haar consternatie en afkeuring uitgedrukt alsmede zich openlijk verontschuldigd. Eenieder die toen een schrijven tot haar had gericht waaruit hun verbolgenheid bleek ten aanzien van de feiten, heeft een antwoord gekregen waarbij de directie haar verontschuldiging aanbood. Gelieve in bijlage een kopie van de beslissing die uw Franstalige tegenhanger "Le collègue d'autorisation et de contrôle du Conseil supérieur de l'audiovisuel" toen nam inzake de hier geschetste feiten waaruit de aard van de reactie van de radio-omroep duidelijk kan afgeleid worden (bijlage 7). De feiten die door dit verzoekschrift worden behandeld, hebben tot dusver tot geen enkele afwijzing of standpunt aanleiding gegeven van de kant van de directie van Q-Music.

Wat de commentatoren betreft, uit de transcripties zult u kunnen merken dat zij vooral bezorgd zijn om hun reputatie alsmede om mogelijke (rechts-)gevolgen. Op de inhoud en de impact bij personen, van hun taal en de daadwerkelijke connotatie van de ingezette woorden, wordt niet ingegaan. De rollen lijken omgekeerd waarbij zij het slachtoffer worden van de hele gebeurtenis en de heer VD zich gaat moeten rechtvaardigen waarom hij zich gekwetst heeft gevoeld. Uiteindelijk lijken ze nog steeds niet de intrinsieke racistische connotatie van de termen "aap" en "bosaap" te erkennen.

Waar het hem hier tot slot van rekening om gaat, is de deontologie van mensen die via een krachtig medium een groot publiek bereiken. Het afschilderen van twee tennisatleten van het kaliber van de dames Williams, zoals dat gebeurd is in de bewuste uitzendingen van Q-Music, en indirect ook eenieder met een zwarte huidskleur, is betreurenswaardig. Het Centrum achtte zich dan ook genoodzaakt om, gezien haar wettelijke opdracht en de bevoegdheden waarover ze beschikt om die uit te voeren (zie bijlage 8), de Geschillenraad te verzoeken op de deontologische grenzen van het aanvaardbare te waken. Het Centrum is van mening dat op zijn minst de sancties waarin de gecoördineerde decreten als mogelijkheid in voorzien, zich in casu opdringen. Voor eventuele bijkomende sancties verwijst het naar de marge van discretionaire bevoegdheid waarover de Geschillenraad in voorkomend geval zou beschikken."

6. In de memorie van antwoord van VMM worden de feiten, noch het maatschappelijk onaanvaardbaar karakter van de uitlatingen betwist.

Wel wordt er de nadruk op gelegd dat gepoogd is de zaken na afloop recht te zetten:

"7. De in de klacht van het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding (hierna "het Centrum") geviseerde uitspraken gingen, uiteraard, niet onopgemerkt voorbij. Met name een luisteraar, de heer PVD, voelde zich erg gegriefd en beledigd en contacteerde het Centrum. Tevens hij lichtte de pers daarvan in, waardoor dit incident in de kranten van 24 januari 2003 uitgebreid aan de orde kwam.

Ook de betrokken presentatoren werden via een op 23 januari 2003 in de voormiddag door Belga verspreid communiqué op de hoogte gesteld van het bestaan van de klacht. Sven O nam diezelfde dag nog telefonisch contact op met de heer PVD, en verontschuldigde zich voor het gebeuren en nodigde hem uit voor een gesprek in de studio op vrijdag, 24 januari 2003, wat deze laatste aanvaardde.

De beslissing om op antenne met de heer VD het gesprek aan te gaan was een doelbewuste keuze, omdat de programmamakers -en verantwoordelijken het aan bod laten komen van diens persoonlijke getuigenis de meest doeltreffende manier vonden om, voor de luisteraars, de enorme gevoeligheid aan te tonen van bepaalde kwalificaties die al (te) snel in de mond worden genomen, doch nadien in wezen als uiterst kwetsend of discriminerend worden ervaren door bepaalde religieuze of etnische bevolkingsgroepen.

In de uitzending van 24 januari 2003 kwamen de presentatoren dan uitvoerig op het gebeurde terug en toonden zich erg aangeslagen door de reacties die hun optreden daags voordien had veroorzaakt. De gebruikelijk lichtjes euforische en satirische toon waarmee D en O hun programma presenteren, ontbrak dan ook volledig.

Ze gaven uiting aan hun oprechte gevoelens dat ze nooit de intentie hadden om racistische uitspraken te doen, en gaven aan dat zij ongewild werden meegesleept door de (chauvinistische) emotie van het moment.

De heer VD was die dag ook in de studio aanwezig, maar wilde (nog) niet op antenne komen - hij wenste eerst met zijn achterban te overleggen, maar kon die op dat tijdstip niet bereiken - hij deed dat uiteindelijk toch even op het einde van het programma om aan te kondigen dat hij open stond voor een gesprek met de presentatoren.

8. D en O boden tijdens de uitzending van 24 januari 2003 ook nadrukkelijk hun excuses aan:

"Laten we een ding heel duidelijk zeggen. We zijn absoluut geen racisten, in geen geval. Wie dat ook moge denken, het is absoluut niet waar. Als er één of andere uitspraak zo overgekomen is, dan spijt ons dat echt ten zeerste."

Na afloop van deze uitzending werd er nog nagepraat met de heer VD, die zich engageerde om op maandag 27 januari 2003 terug te komen voor een uitvoerig gesprek op antenne.

Iedereen was het er over eens de zaak over het weekend heen even te laten rusten om deze niet nog meer op de spits te drijven, en afgesproken werd dat enkel interviews aan de pers gegeven zouden worden in aanwezigheid van de heer VD en de beide presentatoren (om te vermijden dat deze zaak gepolemiseerd zou worden en dit op een wijze waarop uitsluitend extreem rechts hiervan garen zou spinnen).

Diezelfde dag, d.w.z. op maandag 27 januari 2003, had ook directie van Q-Music, vertegenwoordigd door de heer Directeur VMM radio, en de heer Programmadirecteur Q-Music, een langdurig gesprek met de heer VD tijdens hetwelk zij meermaals hun oprechte excuses aanboden. Voornoemde directieleden hadden voorafgaandelijk aan dit gesprek ook ten overstaan van de presentatoren hun verontwaardiging geuit over de kwetsende uitlatingen en hen uitvoerig, zij het mondeling, gewezen op het onaanvaardbaar karakter ervan.

9. In de uitzending van 27 januari 2003, tussen 8 en 9 uur (het moment met het grootst aantal luisteraars) was de heer VD dan (opnieuw) in de radiostudio aanwezig. D en O voerden tijdens het programma een lang en openhartig gesprek met de heer VD waarin duidelijk maakte waarom bepaalde uitlatingen, zelfs uitgesproken in een bepaalde context of met een schertsende bedoeling, toch kwetsend kunnen zijn voor anderen, en ook die vorm van sluipend of latent racisme niet aanvaardbaar is. Hoewel dit interview de uitlating van D en O niet kan goedpraten, heeft dit gesprek toch een belangrijke pedagogische en therapeutische waarde, nu aan de hand van de casus van de twee presentatoren de vinger gelegd wordt op een wonde - het probleem van latente, want ongewilde racistische uitspraken - en aangeeft dat ook dergelijk gedrag niet door de beugel kan.

Samen met de heer VD hebben zij, middels dit vraaggesprek, op dat gevaar en op die val, waarin eenieder kan trappen, willen wijzen.

Na de op vrijdag publiekelijk aangeboden verontschuldiging was het op maandag uitgezonden uitvoerig gesprek in de ogen van de zender de meest accurate en inhoudelijk dienstige wijze om deze zaak op een maatschappelijk relevante manier opnieuw aan te kaarten en met name om de vooroordeelversterkende werking van bepaalde discriminerende uitlatingen recht te zetten."

VMM geeft in de memorie van antwoord tenslotte aan, zich "in deze omstandigheden (...) volledig naar de wijsheid van de Geschillenraad [te gedragen], en dit met name op het vlak van de opportuniteit van een in deze zaak, in voorkomend geval, te nemen beslissing".

7. Tijdens de hoorzitting heeft het Centrum benadrukt dat wat ter discussie staat niet het feit is of de presentatoren van het gewraakte programma al dan niet racisten zijn, maar wel dat zij uitspraken hebben gedaan die duidelijk racistisch zijn. Vooral het gegeven dat noch door de presentatoren, noch door de directie publiekelijk excuses zijn aangeboden voor de kwetsende en discriminerende uitspraken tijdens de gewraakte programma's, zit het Centrum hoog. De verklaring van de presentatoren D en O tijdens de uitzending van 24 januari 2003 is volgens het Centrum niet te beschouwen als een publieke verontschuldiging, omdat ze daarin zegden geen racisten te zijn - wat het Centrum ook niet beweert - en slechts de indruk wekken dat sommige van hun uitspraken verkeerd kunnen zijn overgekomen. Dat de uitspraken op zich verkeerd waren en een fout uitmaakten, is nooit ten aanzien van de luisteraars toegegeven.

Gegrondeid van de klacht

8. Op grond van artikel 78, § 2, van de decreten betreffende de radio-omroep en de televisie, gecoördineerd op 25 januari 1995 (hierna: omroepdecreet), mogen de programma's van de omroepen niet aansporen tot haat op grond van ras, geslacht, godsdienst of nationaliteit.

9. De Geschillenraad is van oordeel dat de verslaggeving over de halve finales van de tenniswedstrijd Australian Open op 22 en 23 januari 2003 op een grove wijze beledigend was voor al onze niet-blanke medeburgers. De vulgaire taal die in de uitzendingen werd aangewend, draagt bij tot het banaliseren van racistisch taalgebruik. Aldus werd in het programma aangespoord tot haat op grond van ras, in de zin van artikel 78, § 2 van het omroepdecreet.

De Geschillenraad is van mening dat de reacties van de presentatoren in de daaropvolgende uitzendingen, niet de indruk hebben weggenomen dat het hier om kwetsende, racistische uitlatingen ging die onder geen enkel beding kunnen, in welke uitzending dan ook. Vandaar dat, op grond van artikel 116octies decies, § 4, 2°, van het omroepdecreet, de verplichting wordt opgelegd de uitspraak uit te zenden.

Omdat de gewraakte uitzendingen op twee opeenvolgende dagen plaats hadden, dient ook het bericht in verband met de uitspraak over twee dagen te worden gespreid, verdeeld over de tijdsblokken tijdens de ochtendspits.

OM DIE REDENEN:

DE VLAAMSE GESCHILLENRAAD,

verklaart de klacht ontvankelijk en gegrond;

vermaant VMM;

beveelt het voorlezen van het volgende bericht op Q-Music:

"De Vlaamse Geschillenraad voor Radio en Televisie, die waakt over de toepassing van de bepaling van het omroepdecreet dat omroepen niet mogen aanzetten tot haat op grond van ras, gelast Q-Music volgende beslissing van de Geschillenraad voor te lezen:

De Vlaamse Geschillenraad voor Radio en Televisie is van oordeel dat de verslaggeving over de halve finales van de tenniswedstrijd Australian Open in de D&O-Ochtendshow van 22 en 23 januari 2003 op een grove wijze beledigend was voor al onze niet-blanke medeburgers. De vulgaire taal die in de uitzendingen werd aangewend, draagt bij tot het banaliseren van racistisch taalgebruik. Aldus werd in het programma aangespoord tot haat op grond van ras.

De Geschillenraad is van mening dat de reacties van de presentatoren in de daaropvolgende uitzendingen, niet de indruk hebben weggenomen dat het hier om kwetsende en racistische uitlatingen ging die onder geen enkel beding kunnen, in welke uitzending dan ook";

Het voorlezen van het bericht dient als volgt te gebeuren:

- binnen 10 dagen na de verzending van deze beslissing,
- in het programma 'D&O Ochtendshow',
- gedurende twee opeenvolgende werkdagen, de ene dag tussen 7 u. en 8 u., de andere dag tussen 8 u. en 9 u.,
- zonder achtergrondmuziek of achtergrondgeluid;

Het tijdstip van voorlezen dient minstens 48 u. op voorhand te worden medegedeeld aan het secretariaat van de Geschillenraad.

Aldus te Brussel uitgesproken op 5 maart 2003 door de Vlaamse Geschillenraad voor Radio en Televisie,